

УДК 27-788-055.1:355.415.6"1904/1905

Тронько Т.В.,

*к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії**Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, tet.tronko@gmail.com**Україна, м. Полтава*

ДОПОМОГА ЧЕНЦІВ КИЇВСЬКОГО ЗОЛОТОВЕРХОГО МИХАЙЛІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ ВІЙСЬКОВИМ І ПОРАНЕНИМ У РОКИ РОСІЙСЬКО-ЯПОНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізована діяльність ченців Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря по наданню допомоги військовим у роки російсько-японської війни. Виділено основні напрями благодійної діяльності духівництва, показано їх взаємозв'язок із заходами Російського товариства Червоного Хреста.

Ключові слова: *Київський Михайлівський Золотоверхий монастир, духівництво, Російське товариство Червоного Хреста, благодійництво, російсько-японська війна.*

Постановка проблеми. Початок військових дій Японії проти Росії викликав патріотичне піднесення у суспільстві та мав вплив на активізацію усіх урядових структур. Одне за одним приймалися рішення, укази, розпорядження, які з Петербургу поспішно надсилалися на місця. Все це мало забезпечити мобілізацію матеріальних, фінансових і людських ресурсів для ведення війни на Далекому Сході. Така ж активізація спостерігалася й у благодійній діяльності Російської імперії, до якої залучалися усі верстви суспільства. На сьогодні у доробку вчених маємо дослідження, присвячені доброчинності дворянства, духівництва, проявам благодійності в окремих регіонах імперії [1-3].

Мета роботи. У даній статті аналізуватиметься діяльність ченців Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря по наданню допомоги військовим у роки російсько-японської війни.

Виклад основного матеріалу. 28 січня 1904 року імператриця Марія Федорівна, покровителька Російського Товариства Червоного Хреста (далі – РТЧХ), у своєму розпорядженні Головному управлінню товариства зазначила, що на останнє та його установи покладається «забота об облегчении страданий раненых». Указуючи на те, що «великая идея добровольной помощи жертвам боя со стороны тех, кто лишён возможности сражаться за родину, всегда находила живой отклик в русских сердцах», вона висловлювала впевненість, що «вся Россия чутко откликнется на ... призыв во имя христианской помощи и, под знаменем Красного Креста, понесёт свои силы и достатки на дело помощи ближнему...» [4].

На виконання цього розпорядження 10 лютого 1904 року Виконавчий комітет Головного управління РТЧХ звернувся до окружних і місцевих управлінь, комітетів і общин сестер милосердя з циркуляром, в якому визначалися конкретні кроки щодо організації допомоги хворим і пораненим на Далекому Сході, збору для них коштів і речей. Голова комітету, генерал-ад'ютант граф Воронцов-Дашков, наголошував на тому, що «русскому обществу необходимо дать полную уверенность, что широко жертвуемые им на великое дело помощи суммы, будут употреблены по назначению, и дать ему полную возможность принять участие в контроле такого производительного употребления этих сумм» [5]. Ці слова фактично підтверджували один з ключових принципів доброчинної

діяльності – прозорість і звітність при зборі коштів та при їх використанні.

З реакцією на початок військових дій не забарився й Святійший синод. Рішенням від 8 лютого 1904 року він дозволив по всім церквам Російської імперії здійснювати упродовж війни з Японією особливий збір пожертв на користь поранених і хворих воїнів на Далекому Сході. Це могли робити члени РТЧХ, уповноважені від них особи, а там, де не було відділень Червоного Хреста, – церковні старости. Зібрані кошти передавалися через місцеві духовні консисторії в господарче управління при Синоді [6]. Це рішення Синоду було підтверджено указом Миколи II від 26 лютого 1904 року, яким уповноважені від РТЧХ кожної неділі могли проводити збір коштів по усім церквам на користь поранених і хворих воїнів [ф.169, оп.8, спр.4525, арк.19].

На події на Далекому Сході відгукнулися й місцеві єпархії. 18 лютого 1904 року відбулося зібрання настоятелів церков м. Києва під головуванням єпископа Чигиринського преосвященного Платона, на якому теж розглядалося питання про збір коштів. Способів для цього визначили декілька – залежно від можливостей одноразові пожертви від усіх церков м. Києва; відкриття при кожній з них пунктів прийому постійних пожертвувань грошима й речами, які збиратимуться особливими комітетами у складі парафіяльного настоятеля, церковного старости й представників парафіян обох статей на увесь час війни Росії з Японією; відрахування 2% з усіх доходів церков та з жалування духівництва. (Згодом, 17 березня 1904 року, Київська духовна консисторія видала указ про такі відрахування з усіх прибутків церков [7, арк.14, 15]). Очікувалося, що цей почин, який одноразово може дати 7 тис. руб., підтримає духівництво, церкви й монастирі усієї єпархії. (Зазначимо, що двохвідсоткові відрахування з жалування духівництва і церковних прибутків здійснювалися до завершення війни і лише циркуляром від 26 листопада 1905 року були припинені [7, арк.91]).

Київська духовна консисторія, «в целях объединения мероприятий по сбору пожертвований в пользу раненых и больных воинов на Дальнем Востоке и семейств воинов, убитых на войне», теж запросила підпорядковані їй обителі, церкви і єпархіальне духівництво до одноразових пожертв на означені вище потреби військового часу. З метою ретельного обліку зібраних коштів на настоятелів

монастирів і церковних старост покладався обов'язок дотримуватися ряду правил. Так, одноразові пожертви через місцевих благочинних потрібно було представляти в консисторію обов'язково з іменними списками доброчинців. Для збору постійних внесків в кожній обителі й церкві був окремий прошнурований зошит, завірений підписами настоятеля, церковного старости і збирача. Щомісяця зібрану грошову допомогу разом з іменними списками доброчинців благочинний мусив передавати у консисторію. На відміну від грошових надходжень, які акумулювалися виключно в консисторії, речові пожертви можна було направляти в повітові комітети або головний речовий склад Червоного Хреста, поінформувавши про це єпархіальне керівництво. У випадку виникнення складнощів з відправкою речей, допускалася можливість їх вигідного продажу. В такому разі отримані гроші вже направлялися не в Червоний Хрест, а в консисторію. 70% зібраних коштів планувалося спрямовувати на допомогу пораненим і хворим воїнам діючої армії, а решту – сімействам загиблих на війні [7, арк.16 зв.].

Крім вище визначених способів кошти дозволялося збирати ще й за допомогою церковної кружки, яка під час кожного богослужіння обносила одним з уповноважених членів Червоного Хреста, а де такого немає – старостою або членом парафіяльного комітету. Цікаво, що незважаючи на «тяжельные обстоятельства, вызванные событиями на Дальнем Востоке», такі збори не проводилися в дні, відведені для збору коштів на користь Православного Палестинського товариства [7, арк.16].

До організації допомоги воїнам долучилася й братія Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря. На початку березня 1904 року правління обителі вирішило виділити у розпорядження Київського товариства РТЧХ 2000 руб. на санітарні потреби армії на Далекому Сході, а зі штатної платні, що надходила від казни Преосвященному настоятелю з братією, відраховувати по 5% до кінця війни. Окрім цього пропонувалося заохочувати ченців і послушників до приватних пожертв, шляхом організації збору коштів за підписними листами при видачі жалування. Зібрані кошти кожні 3 місяці потрібно було відправляти в Київське відділення РТЧХ [7, арк.5-6].

Для збору коштів на допомогу хворим і пораненим по церквам монастиря використовували ще й «тарілочний» збір. Він давав начебто й невеликі суми, проте більш менш регулярні. Наприклад, у звіті за 23 березня 1904 року згадуються два надходження загальною сумою на 37 руб. 60 коп. [7, арк.13]. Невеликими порціями надходив він і надалі (очевидно, здавався раз на тиждень): 28 березня 1904 року – 5,60 руб., 4 квітня – 8,50 руб., 11 квітня – 9,50 руб., 18 квітня – 13,40 руб., 25 квітня – 13,00 руб. [7, арк.29]. За травень надійшло 55,89 руб. [7, арк.30].

Находили й інші відрахування. Наприклад, від братії монастиря, послушників і службовців за першу чверть 1904 року надійшло 174 руб. 47 коп. Від службовців у будинках для прочан – ще 3,56 руб. [7, арк.31], від монастирських столярів на користь Червоного Хреста одноразово надійшло 4 руб. [7, арк.22].

Окрім грошових пожертв духовництво намагалося долучитися й до реальної допомоги, наприклад, надаючи духовну підтримку пораненим і хворим воїнам. Так, на-

весні 1904 року два ієромонахи подали свої заяви керівництву Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря про згоду їхати на Далекий Схід у військовій шпиталі, організовані там ще з початку військових дій, для здійснення треб [7, арк.10, 11].

Окремим напрямом благодійництва в роки російсько-японської війни була медична допомога, до якої долучалося й духовництво. У лютому 1904 року Св. Синод рекомендував керівникам духовних академій відправляти бажаючих з числа студентів на Далекий Схід як братів милосердя. На час війни їм надавалася своєрідна академічна відпустка, після чого вони могли повернутися на той же курс навчання, з якого вибули [8, арк.]. У березні 1904 року ректору Київської духовної академії надійшло дві такі заяви від студентів першого й другого курсів академії, які висловлювали «бажання попрацювати на благо вітчизни як брати милосердя на Далекому Сході» [8, арк.4, 5].

Здавалося, що Київ знаходиться далеко від театру бойових дій, де перша медична допомога вже надавалася працівниками летючих санітарних загонів, етапних лазаретів й шпиталів Червоного Хреста, до облаштування й забезпечення яких теж долучалися окремі добродійники, зорганізовані місцевими відділеннями РТЧХ. Проте наприкінці листопада 1904 року до Києва почали прибувати хворі і поранені, евакуйовані з Далекого Сходу (близько 200 осіб). Генерал-лейтенант В.О. Сухомлінов (командувач Київського військового округу і водночас – уповноважений РТЧХ по евакуації хворих і поранених воїнів у межах округу) зазначав, що це лише початок, і надалі очікувалося прибуття до міста ще багатьох місцевих уродженців [9, арк.5], які потребували розміщення, лікування та реабілітації. Тому наприкінці 1904 року (8 грудня) В.О. Сухомлінов звернувся до киян з проханням про допомогу у вирішенні цього питання.

До штабу КВО необхідно було повідомити свої дані (ім'я, прізвище, по-батькові) або назву установи, які зголосилися прийняти поранених, із зазначенням того, як і куди до них добиратися; вказати кількість ліжок, які можуть бути надані окремо для евакуйованих офіцерів і нижніх чинів; дату, з якої до них можна направляти постраждалих, спосіб їхньої доставки, утримання та медичної допомоги [9, арк.4].

На цей заклик про допомогу відгукнулося правління Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря. Ченці були готові при першому ж зверненні штабу округу негайно прийняти на лікування хворих і поранених з нижніх чинів (5–6 осіб) [9, арк.2-3].

Перш ніж солдат, евакуйованих до Києва з театру військових дій, направляли у місце лікування, їх оглядали лікарі у сортувальних пунктах, куди вони потрапляли прямо з вагонів, розподіляли на партії і забезпечували необхідними речами. Там же їм давали чай, обід, а інколи й вечерю. При відправці поранених нижніх чинів на їхнє харчування в дорозі виділяли по 40 коп. в день (як вказувало Головне управління РТЧХ, ці витрати мали здійснюватися за рахунок спеціальних на це пожертв) [9, арк.5 зв.].

Згодом із залізничної станції Київ-І солдат коштами Червоного Хреста доставляли до місця призначення. В

монастирі їх розміщували у лікарні, де за ними доглядали лікар і фельдшер. На території обителі була і своя аптека. До повного відновлення здоров'я солдати перебували на повному монастирському утриманні. Все це разом створювало більш сприятливі умови для лікування й догляду за хворими, ніж у приватних квартирах, які окремі кияни пропонували КВО для поселення прибулих з Далекого Сходу [9, арк.3].

На початку 1905 року В.О. Сухомлінов констатував, що на його заклик відгукнулися усі верстви суспільства – поміщики, духівництво, міське і сільське населення [9, арк.5]. Мешканці губернії, які входили в КВО, готові були прийняти понад 1000 осіб, а реально було доставлено близько 300 [9, арк.6]. Таким чином, проблем з розміщенням прибулих не було. Але почали відчуватися труднощі, пов'язані з фінансовим забезпеченням процесу евакуації. Пропонувалося робити нові пожертви «на надання допомоги хворим і пораненим, які прибувають з Далекого Сходу», а зібрані кошти спрямовувати або на ім'я командувача КВО, або в штаб округу, або в редакцію газети «Киевлянин» [9, арк.5].

У червні 1905 року евакуаційне відділення штабу КВО опублікувало чергове оголошення, в якому згадувалося про зменшення останнім часом потоку евакуйованих загалом, і серед них кількості таких, що потребували лікування у шпиталях. До того ж і в самих лазаретах було достатньо місць у зв'язку з одужанням раніше прибулих солдатів. Але на початку літа 1905 року остаточний результат війни ще був невідомий, трохи більше місяця тому відгриміла Цусіма. Тому логічними є слова про те, що «одна велика битва може дати такий приток евакуйованих, що й наявних місць виявиться недостатньо» [9, арк.8].

Незважаючи на всі ці обставини, за свідченням архівних джерел, монастирський лазарет й надалі надавав допомогу потребуючим. Так, у березні 1905 року на прохання ієромонаха Анатолія, який був наглядачем монастирської лікарні, було виділено 89 руб. 40 коп. Вони призначалися на придбання тканини для виготовлення простирал, наволочок, натільної білизни для хворих і поранених воїнів [9, арк.7].

Останні згадки про надання в монастирі медичної допомоги військовим, постраждалим на Далекому Сході, відносяться до весни 1906 року. Спочатку припинив свою роботу Київський сортувальний пункт, а згодом, 27 лютого 1906 року, закритися й лазарет при лікарні Михайлівського монастиря [9, арк.10-11]. Турбота Михайлівського Золотоверхого монастиря про хворих і поранених, влаштування при ньому лазарету були відзначені подякою виконавчого комітету по розміщенню хворих і поранених воїнів, який перебував при особливому комітеті великої княгині Єлизавети Федорівни [9, арк.9].

Висновки. Таким чином, під час російсько-японської війни ченці Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря разом з іншими верствами суспільства активно надавали допомогу воїнам. Вони не лише долучилися до заходів по збору коштів, ініційованих РТЧХ (шляхом відрахувань із платні, «кружечного» і «тарілочного» зборів), але й самі брали безпосередню участь у наданні допомоги потребуючим воїнам, працюючи братами

милосердя в районі військових дій, здійснюючи там церковні треби, або надаючи медичну допомогу по реабілітації поранених і хворих.

Література

1. Волканова Н.В. Бессарабські дворяни у фінансовій допомозі армії (1904–1905 рр.). Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». Ізмаїл, 2016. Вип. 34. С.37-41
2. Гончарова Н. Благодійна підтримка армії дворянством південноукраїнських губерній у військових діях початку ХХ ст. Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. Вип. 3 (13) / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Ін-т історії України НАН України. К., 2016. С.32-43.
3. Нечаев М.Г. Помощь уральского духовенства действующей армии в годы русско-японской войны. Вестник Пермского научного центра. 2014. № 4. С.46 – 61.
4. Киевские губернские ведомости. 1904. 3 февраля.
5. Киевские губернские ведомости. 1904. 17 февраля.
6. Киевские губернские ведомости. 1904. 19 февраля.
7. Дело о войне России с Японией и о пожертвовании на сей предмет монастырем двух тысяч рублей и братиею 5% из штатной суммы. Центральный державный историчный архив Украины в м. Києві (далі – ЦДІАК України). Ф.169. Оп.8. Спр.4525.
8. Дело о командировке студентов академии Клекова И., Кудрявцева Л. на Дальний Восток на фронт в качестве братьев-милосердия. ЦДІАК України. Ф.711. Оп.3. Спр.2804.
9. Дело о доставлении сведений в штаб Киевского военного округа о принятии на излечение в монастырскую больницу 5–6 человек нижних чинов, раненных воинов на Дальнем Востоке. ЦДІАК України. Ф.169. Оп.8. Спр.4572.

References

1. Volkanova N.V. Bessarabskij dvoryani u finansovii dopomozi armii (1904–1905 rr.). Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu: zbirnyk naukovyi prats. Seria «Istorychni nauky». Izmail, 2016. Vyp. 34. S. 37-41
2. Honcharova N. Blahodiina pidtrymka armii dvorianstvom pivdenoukrainskykh hubernii u viiskovykh diakh pochatku KhKh st. Viiskovo-istorychni merydian. Elektronnyi naukovyi fakhovi zhurnal. Vyp. 3 (13) / Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy u Druhii svitovii viini. Memorialnyi kompleks, In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. K., 2016. S.32-43.
3. Nechaev M.G. Pomoshch ural'skogo duhovenstva deystvuyushey armii v godyi russko-yaponskoy voyni. Vestnik Permskogo nauchnogo tsentra. 2014. № 4. S. 46-61.
4. Kievskije gubernskie ведомosti. 1904. 3 fevralya.
5. Kievskije gubernskie ведомosti. 1904. 17 fevralya.
6. Kievskije gubernskie ведомosti. 1904. 19 fevralya.
7. Delo o voyne Rossii s Yaponiei i o pozhertvovanii na sey predmet monastyrem dvuh tyisyach rubley i bratieyu 5% iz shtatnoy summy. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi (dali – TsDIAK Ukrainy). F.169. Op.8. Spr.4525.
8. Delo o komandirovke studentov akademii Klekova I., Kudryavtseva L. na Dalniy Vostok na front v kachestve bratev-miloserdia. TsDIAK Ukrainy. F.711. Op.3. Spr.2804.
9. Delo o dostavlenii svedeniy v shtab Kievskogo voennogo okruga o prinyatii na izlechenie v monastyrskuyu bolnitsu 5 – 6 chelovek nizhnih chinov, ranennyih voinov na Dalnem Vostoке. TsDIAK Ukrainy. F.169. Op.8. Spr.4572.

Tronko T.V.,

*Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Associate Professor of the Department of World History
and Methods of History Teaching Poltava National V.G. Korolenko Pedagogical University,
tet.tronko@gmail.com*

Ukraine, Poltava

**KIYV ST. MICHAEL'S GOLDEN-DOMED MONASTERY'S CLERGY ASSISTANCE TO MILITARY
AND WOUNDED DURING THE RUSSO-JAPANESE WAR**

The article analyzes the activity of the monks of the Kiyv St. Michael's Golden-Domed Monastery in assisting the military during the Russo-Japanese War. The main directions of the clergy charitable activity are highlighted, their relationship with the activities of the Russian Red Cross Society is shown.

Key words: *Kiyv St. Michael's Golden-Domed Monastery, clergy, Russian Red Cross Society, charity, Russo-Japanese War.*

